

Η ιστορικότητα της ιστοριογραφίας

Γιώργος Γιαννουλόπουλος

Ελευθεροτυπία, 08/06/2007

Μια φορά κι έναν καιρό, ζούσε ένας άνθρωπος καθ' όλα κανονικός. Ωσπου ξύπνησε ένα πρωί και διαπίστωσε ότι είχε χάσει το φως του. Όπως ήταν φυσικό, στενοχωρήθηκε πολύ και παρακαλούσε το Θεό να τον γιατρέψει, ενώ θυμόταν συνεχώς τον παλιό καλό καιρό, τότε που μπορούσε να βλέπει. Τελικά ο θεός τον λυπήθηκε και η όρασή του αποκαταστάθηκε. Μόνο που ταυτόχρονα συνέβη και κάτι άλλο: κουφάθηκε. Και άρχισε ξανά να θυμάται τον παλιό καλό καιρό, τότε που μπορούσε να ακούει.

Η μικρή αυτή παραβολή συνοψίζει το βασικό πρόβλημα που πραγματεύεται ο Αντώνης Λιάκος στο «Πώς το παρελθόν γίνεται ιστορία» (εκδόσεις Πόλις). Δηλαδή, τους διόλου απλούς τρόπους μέσα από τους οποίους το παρελθόν συνδέεται με το παρόν.

Δυστυχώς, ανήκει σε εκείνη την κατηγορία των βιβλίων που είναι σχεδόν αδύνατο να «παρουσιαστούν» με τη συντομία που επιβάλλει ένα βραχύ σημείωμα. Και τούτο επειδή στις τριακόσιες σχεδόν σελίδες του θίγονται δεκάδες θέματα που το καθένα τους θα χρειαζόταν πολύ χώρο ακόμα και για ένα στοιχειώδη σχολιασμό. Αναφέρω ενδεικτικά την αντιδιαστολή μύθου - ιστορίας, τον ιστορισμό και τα εθνικά αφηγήματα, τη διαφορά αλήθειας και πραγματικότητας, το πώς η εξιστόρηση διαμεσολαβείται από γλωσσικούς και άλλους κώδικες, την έννοια της κατασκευής, τη σχέση ιστορίας και ποίησης, την ψυχανάλυση ως παράδειγμα, τι σημαίνει νόημα και σε τι διαφέρει από την αιτία, κ.ο.κ.

Πρόκειται δηλαδή για ένα βιβλίο πολύ πυκνό, ταυτόχρονα όμως -κι αυτό αποτελεί πραγματικό άθλο- γραμμένο με αξιολάτρευτη διαύγεια. (Όταν η σκέψη του γίνεται περίπλοκη, ο Α. Λιάκος δεν την καμαρώνει αλλά καταφέρνει να την εξηγήσει με τρόπο εύληπτο.) Και παρά το γεγονός ότι σε ορισμένα σημεία αναφέρεται στην πρόσφατη διαμάχη για το βιβλίο της ΣΤ' Δημοτικού, η διάθεσή του δεν είναι πολεμική. Εδώ προέχει ο αναστοχασμός και η έμμεση πρόσκληση σε διάλογο.

Επιγραμματικά λοιπόν θα μπορούσαμε να πούμε ότι για τον Α. Λιάκο η ιστοριογραφία είναι ένα πολιτισμικό και διανοητικό εγχείρημα, όχι η ανακάλυψη μιας αυτούσιας και προϋπάρχουσας πραγματικότητας. Έχουμε να κάνουμε με μια κοινωνική πρακτική η οποία δεν στρέφει τη ματιά της αποκλειστικά προς τα έξω αλλά και προς τα μέσα, δηλαδή δεν αναπαριστά απλώς το αντικείμενό της αλλά αναστοχάζεται και τους τρόπους αναπαράστασης που συγκροτούν όχι μόνο το αντικείμενο αλλά και το εξιστορούν υποκείμενο. Ίσως η πιο απλή διατύπωση του επιχειρήματός του είναι ότι και η ιστοριογραφία έχει τη δική της ιστορία. Διότι ως κοινωνική πρακτική αναιρεί την άποψη ότι τα πράγματα και οι άνθρωποι ενσαρκώνουν μια ουσία, μια δεδομένη φύση, την οποία καλούμαστε να ανακαλύψουμε μια για πάντα. Αυτό σημαίνει «κατασκευή», μια λέξη που κακώς σοκάρει εφόσον αποδίδει την ειδοποιό διαφορά ανάμεσα στα κοινωνικά όντα και τα

πλάσματα του θεού.

Όπως έδειξε η κόντρα για το βιβλίο της Ιστορίας, υπάρχουν δύο ενστάσεις σε μια τέτοια προσέγγιση. Η πρώτη και αβαθέστερη επικαλείται την αναλλοίωτη και συνεπώς μεταφυσική πραγματικότητα. Η δεύτερη και πλέον ενδιαφέρουσα καταγγέλλει τις νέες θεωρίες ως πολιτικά επιβλαβείς. Αυτό σηκώνει μεγάλη συζήτηση. Θα έλεγα πάντως ότι η καταγγελία δεν αρκεί, εκτός εάν, αντιφατικά, απολυτοποιήσουμε την πολιτική, η οποία έτσι παύει να είναι κοινωνικό φαινόμενο. Συνεπώς, όσοι την επαναλαμβάνουν οφείλουν να αναμετρηθούν με τη συγκεκριμένη συλλογιστική του Α. Λιάκου αντί να την προσπερνούν ισχυριζόμενοι ότι σε τελική ανάλυση κουβαλάει νερό στο μύλο της νεοφιλελεύθερης παγκοσμιοποίησης. Δηλαδή, να πουν ανοιχτά αν πιστεύουν στο αρραγές υποκείμενο, το σταθερό νόημα, την αμεσότητα της γλώσσας κ.ο.κ. Διότι η προβληματική του Α. Λιάκου στηρίζεται στα «προσωρινώς κεκτημένα» της γνώσης μας. Φυσικά, η έννοια είναι αντιφατική, αλλά τη διάλεξα σκόπιμα, για να επανέλθω στον άνθρωπο που τυφλώθηκε και μετά κουφάθηκε. Θέλω να πω ότι εκτός από τη σχέση παρελθόντος και παρόντος, η παραβολή αυτή έχει και ένα άλλο μήνυμα: ότι οι ορθές λύσεις δεν μας επιτρέπουν να γυρίσουμε πίσω, όχι γιατί ανακαλύπτουν την αλήθεια, αλλά επειδή δημιουργούν πάντα ένα νέο πρόβλημα. Και ίσως αυτή να είναι η μόνη εφικτή πρόοδος.

Και κάτι τελευταίο που έχει να κάνει όχι με το βιβλίο του Α. Λιάκου, ο οποίος τονίζει ότι «όλα τα αφηγήματα δεν είναι ισοδύναμα», αλλά με μια εκδοχή του μεταμοντέρνου που εξαλείφει την απόσταση ανάμεσα στην ιστοριογραφία και τη λογοτεχνία. Νομίζω ότι πρόκειται για μεγάλο λάθος. Το υλικό του ιστορικού έχει μια δεσμευτικότητα που δεν βαραίνει τον μυθοπλάστη λογοτέχνη, ιδίως τον σύγχρονο.

Να κάτι που επίσης σηκώνει μεγάλη συζήτηση. Θα κλείσω λοιπόν με μια άλλη μικρή ιστορία: έδωσαν σε δύο αστυνομικούς τη φωτογραφία ενός εγκληματία για να τον βρουν και να τον συλλάβουν. Ο πρώτος -ας τον πούμε συντηρητικό- δεν έψαξε καν επειδή πίστευε ότι έχοντας στην κατοχή του την εικόνα είχε και τον εικονιζόμενο. Ο δεύτερος -ας τον πούμε μεταμοντέρνο- συνελάμβανε όποιον έβλεπε μπροστά του.